

Genişletilmiş Özet

Çocukların Sigara Dumanına Maruziyetine ilişkin Ebeveyn Algısı Ölçeğinin Türkçe Çeviri ve Kültürel Adaptasyonu - Bir Geçerlik Güvenirlik Çalışması

Giriş

Toplumların halk sağlığına ilişkin sorunlarının öncelik sıralaması zaman içinde değişse de, önlenebilir ölümlerin en önemli nedeni olarak görülen sigara ilk sıralardaki yerini korumaktadır. Hâlen dünya üzerinde yılda 4,5 trilyondan fazla sigara tüketildiği, ölkemizde ise 15 yaş üstü bireylerin %28'inin sigara içtiği raporlanmıştır. Sigara içmeyen kişilerin, sigara içenlerin verdiği nefesle havaya karışan ya da yanan sigaranın ucundan yayılan dumanı solumasına ve duman gözle görülmez hale gelse bile arta kalan maddeleri farklı yollarla vücuduna almasına pasif sigara dumanı maruziyeti adı verilmektedir. Pasif maruziyetin sağlık riskleri sigara içmekle benzerdir ve 2019 yılında, %11'i beş yaş altı çocuklarda olmak üzere, 37 milyon yeti yitimine ayarlanmış yaşam yılı (DALY) kaybına neden olmuştur. Çocukların %40'ının sigara dumanına maruz kaldığı bilinmektedir. Çocuklar, yetişkinlere göre hızlı nefes alıp vermeleri, ciltlerinin daha ince olması, solunum sistemlerinin ve bağışıklıklarının tam olarak gelişimini tamamlamamış olması nedeniyle sigara dumanından daha fazla etkilenmektedir. Ebeveynler ise maruziyet için hem kaynak oluşturmaları hem de önlem olarak çocukları korumakla beklenen kişiler olmaları yönüyle hayati bir öneme sahiptir. Sigara içen en az bir ebeveyne sahip olmak, evde sigara içilirse bile çocuklarda sigara dumanı maruziyetini önemli oranda artırmaktadır. Sigara dumanı maruziyetini ölçmeye yönelik farklı belirteçler bulunmaktadır. Ancak belirteçlerin kullanımı, kısıtlayan kimyasal özellikleri, tüm laboratuvarların bu testler için uygun olmaması, gereken zaman ve maliyet faktörleri bir arada değerlendirildiğinde rutin kullanıma uygun değerildirler. Dolayısıyla sigara dumanı maruziyeti ile ilgili veriler sıklıkla anket yoluyla elde edilmekte, çocukların maruziyet durumlarıyla ilgili bilgiler ise ebeveyn beyanlarına dayandırılmaktadır. Yapılan çalışmalar, ebeveynlerin sigara dumanı maruziyeti ile ilgili verdikleri bilgilerin çoğu zaman laboratuvar ölçümleriyle uyumlu olmadığını ortaya koymuştur. Bilgi eksikliği, risklerin farkında olmama ya da maruziyet durumunu doğru tanımlayamama gibi sebepler, çocuğun sigara dumanı maruziyetinin olduğundan daha düşük raporlanmasıyla sonuçlanabilmektedir. Bu nedenle araştırmamızda, kapsamlı ve kolay uygulanabilen bir ölçme aracını Türk literatürüne kazandırmak amacıyla "Ebeveynlerin Sigara Dumanı Maruziyeti Algısı Ölçeğinin" Türkçe'ye uyarlanması, geçerlik ve güvenirliliğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu metodolojik çalışmanın verileri Kasım 2022 ile Nisan 2023 tarihleri arasında toplandı. Orijinal ölçeği oluşturan yazardan izin alındıktan sonra, anadili Türkçe olan iki araştırmacı ölçeği bağımsız olarak İngilizce'den Türkçe'ye çevirdi. Elde edilen ölçek bir akademisyen uzman paneline sunuldu. Panel, Davis tekniğine göre Türkçe ölçekteki her bir maddeyi değerlendirdi ve İçerik Geçerlilik Endeksi hesaplandı. Bu aşamadan sonra ölçek, orijinal anket hakkında bilgi sahibi olmayan iki ayrı kişi tarafından İngilizce'ye geri çevrildi. Bu iki çevirmenden elde edilen ortak bir geri çevirinin orijinal ölçeğe benzer olduğu tespit edilerek Türkçe anketin pilot çalışmasına geçildi. Pilot çalışma, dahil edilme kriterlerini karşılayan yirmi kişiyle yüz yüze gerçekleştirildi. Myers ve ark. tarafından geliştirilen çocukların tütün dumanına maruz kalma ölçeğine ilişkin ebeveyn algısı, altı alt ölçeğe bölünmüş 23 sorudan oluşmaktadır. Soruların sekizi fotoğraf aracılığıyla, diğerleri bir durum tanımlaması yapılarak, çocukların etrafında sigara içenler varken ebeveynlerin sigara dumanına maruziyet konusundaki bilgi ve düşüncelerini sorgulamaktadır. Yanıtlar, yedi puanlık bir Likert ölçeğiyle derecelendirilmiştir. Tüm sorulardan alınan puanların toplanmasıyla elde edilen toplam ölçek puanının soru sayısına bölünmesiyle ortalama ölçek puanı elde edilir. Toplam puanları karşılaştırmak için bir kesme değeri yoktur; daha yüksek puanlar, tütün dumanına maruz kalma konusunda daha yüksek düzeyde duyarlılık ve farkındalık olduğunu gösterir. Açıklayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizleri için örneklem büyüklüğü 200, psikometrik analizlerin güvenilir sonuçları için 500 katılımcı önerildiğinden, çalışmaya 500 kişi alınmasına karar verildi. Samsun'da beş farklı sosyoekonomik gelişmişlik düzeyine sahip ilçe kümelerinin her birinden basit rastgele örneklem yoluyla birer Aile Sağlığı Merkezi (ASM) seçildi. ASM'lerden alınacak kişi sayısı, küme nüfusu şehir nüfusuna göre ağırlıklandırılmasıyla belirlendi. Her ASM'den eşit sayıda erkek ve kadın ebeveyn çalışmaya alındı. Çalışmaya dahil edilme kriterleri 18 yaşın üzerinde olmak, 0-18 yaş grubunda çocuk sahibi olmak, okuryazar olmak, görme bozukluğu olmamak, iletişim engeli olmamak ve çalışmaya katılmaya istekli olmaktır. Bilgilendirilmiş onam alındıktan sonra anket formları yüz yüze görüşmeler yoluyla uygulandı. Test-tekrar test analizi için 50 kişiye üç hafta sonra anket tekrar uygulandı. Veriler IBM SPSS 22.0 ve LISREL 8.80 paket programları kullanılarak analiz edildi. Türkçe uyarılmanın içerik geçerliliği Davis'in tekniği kullanarak, yapı geçerliliğini ise Açıklayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (EFA ve CFA) ile test edildi. Tüm istatistiksel analizlerde istatistiksel anlamlılık sınırı olarak $p < 0.05$ 'i kabul edildi.

Bulgular

Çalışmaya katılan 250 kadın ve 250 erkek ebeveynin yaş ortalaması $38,1 \pm 7,4$ yıl idi. Ebeveynlerin %35,8'i řu anda sigara içtiğini, %51,6'sı hiç sigara içmediğini ve %12,6'sı sigarayı bıraktığını bildirdi. Evlerinde sigara içilmesine asla izin vermeyenler %38,4, arabalarında sigara içilmesine izin vermeyenler de %58,2'si oranındaydı. Katılımcıların ölçek ortalama toplam puanı $93,8 \pm 22,5$ idi. Kadınların ($p < 0,001$), üniversite ve üzeri eğitimi olanların ($p = 0,013$), sağlık çalışanlarının ($p = 0,003$) ve hiç sigara içmeyenlerin ($p < 0,001$) toplam ölçek puanları anlamlı derecede yüksek bulundu. Test-tekrar test uygulamasına katılan 50 bireyin ortalama puanları arasında

istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktu ($p=0,572$). Davis'in tekniğini izleyen altı farklı uzmanın değerlendirmeleri, ölçeğin tüm öğelerinin, yeterli içerik geçerliliğini gösteren 0,80'den büyük bir içerik geçerlilik endeksine sahip olduğunu gösterdi. Örneklem büyüklüğünün yeterliliği ve faktör analizine uygunluğu, açımlayıcı faktör analizine geçişi destekleyen Kaiser-Meyer-Olkin testi ($KMO = 0,90$) ve Bartlett'in küresellik testi ($\chi^2 = 8170,3$; $p < 0,001$) sonuçlarıyla gösterildi. Ölçeğin 23 maddelik formu için Cronbach alfa değeri 0,918 olarak hesaplanmıştır. Toplam puanla korelasyonunun kabul edilebilir eşik değerinin altında olması nedeniyle 18, 22 ve 23. sorular, ölçekten çıkarılmış ve soruların kaldırılmasının ardından ölçeğin Cronbach alfa değeri 0,934'e yükselmiştir. Açımlayıcı faktör analize yönelik kalemlerin homojenlik değerleri incelendiğinde, 21. maddenin homojenlik değerinin gerekli eşik değeri karşılamadığı tespit edildi ve bu sorunun da kaldırılmasına karar verildi. Kalan 19 soru için tekrarlanan geçerlilik analizlerinde KMO katsayısı 0,90 olarak hesaplandı ve bu da mükemmel örneklem büyüklüğü yeterliliğini gösterdi. Bartlett testi de istatistiksel olarak anlamlıydı ($X^2 = 8111,7$; $p < 0,001$). Elde edilen dört faktörlü yapı, doğrulayıcı faktör analizi ile test edildi ve kabul edilebilir eşik değerlerini karşıladığı bulundu. Türkçe ölçeğin taban etkisi %0,2, tavan etkisi %0,4 ve tüm ölçek için Cronbach α değeri 0,937 olarak bulundu.

Tartışma

Orijinal ölçeğin doğrulayıcı faktör analizinden sonuç alınamamasına rağmen, Türkçe ölçeğin uyum iyiliği endeksleri kabul edilebilir eşik değerlerle karşılaştırıldığında, dört faktörlü yapının doğrulandığı ve ölçeğin geçerliliği gösterilmiştir. Myers ve ark. %86'sı kadın olan 220 ebeveyni orijinal ölçeğe dahil etmiş ve KMO değerinin 0,83 olduğunu bildirmiştir. Çalışmamızda 500 ebeveynle çalışmak KMO değerini 0,90'a çıkarmış ve bu da örnek uygunluğunu "iyi" den "mükemmel" e yükseltmiştir." Ayrıca her iki cinsiyet eşit sayılarda çalışmaya dahil edilerek ebeveyn temsilinin daha gerçekçi değerlendirilmesine olanak sağlanmıştır. Güvenirliği değerlendirmek için kullanılan Cronbach α katsayısı çalışmamızda ölçeğin tamamı için 0,94 iken, dört maddenin çıkarılması uygun görüldüğü için yapı değiştirilmiş ancak alt ölçekler için katsayı 0,85 ile 0,93 aralığına yükselmiştir. Özgün ölçekte ise alt ölçekler 0,69 ile 0,93 arasında değişen değerlerde kalmıştır. İç tutarlılık katsayısı orijinal ölçekte hesaplanmadığı için karşılaştırma yapılamamıştır; ancak literatüre kıyasla hem toplam ölçek puanının hem de tüm alt ölçeklerin iyi ile mükemmel arasında değişen katsayılarla sahip olduğu ve Türkçe ölçeğin yüksek güvenirlige sahip olduğu gösterilmiştir. Açımlayıcı faktör analizinde, ölçeğin dört faktörden oluşan yapısı, toplam varyansının orijinal ölçek varyansının altında olmasına rağmen, çok faktörlü ölçeklerin toplam varyansının sınır değeri olan %66'yı geçtiği görülmüştür. Orijinal ölçek gibi Türkçe versiyonunda da kesme noktası yoktur. Ancak, toplam puanın soru sayısına bölünmesiyle elde edilen ölçek ortalama puanı, farklı dillerdeki herhangi bir ölçeğin sonuçları ile karşılaştırılabilir ve kullanılabilir olduğundan, Türkçe ölçeğin diğer çalışmalarla karşılaştırılması açısından zorluğa neden olmayacaktır.

Güvenirlik ve geçerlik çalışmalarında değerlendirilmek istenen taban ve tavan etkisi istenen sınırlar içerisinde. Bu nedenle ölçeğin yaş, cinsiyet ve eğitim durumu gibi farklı faktörlerdeki değişikliklere duyarlılığı uygun şekilde değerlendirilmiştir.